

ANCIENT GREEK DEMOCRACY AND MODERN DEMOCRACY

Lecturer Adrian-Claudiu Stoica

Assoc. Prof., PhD, Politehnica University of Bucharest

Abstract: The word democracy has its origin in ancient Greece, meaning that all the citizens of a city-state (polis) were equal before the law in the exercise of their public rights. In ancient as well as in modern times, democracy has suffered dramatic setbacks in times of crisis, which proved that it is not a perfect political system, but, unlike dictatorship, it is still perfectible. Today the meaning of the word, which is about 2500 years old, is quite different from its original meaning. Developed in citadels, the ancient Greek democracy remained a revolutionary political innovation, the key feature of the political organization in ancient Greece, represented by a civic community (koinonia), a community of citizens. Although the word itself remained unchanged, the ancient Greek democracy has little in common with the modern democracy.

Keywords: democracy, freedom, equality, citizenship, voting.

Din secolul al IV-lea î.Hr. democrația antică greacă a parcurs o perioadă de criză care s-a manifestat pe plan economic, social dar și politic (manifestându-se prin sporirea dezinteresului cetățenilor pentru participarea politică). Colapsul democrației antice a intervenit la scurt timp, odată cu supunerea spațiului elen de către Filip al II-lea, regale Macedoniei și fiul său Alexandru cel Mare.

Deși etimologia nu s-a schimbat, democrația modernă diferă în profunzime de democrația antică greacă, reanalizată de gânditorii moderni în secolul al XIX-lea, atunci când a fost evocat precedentul atenian¹. Pentru antici practicarea exercițiului democratic în cadrul democrației directe presupunea participarea la viața politică a cetățenilor care reprezentau doar o minoritate în cadrul construcțiilor politico-sociale grecești de tip oraș-stat (polis). Cetățenii nu reprezentau mai mult de un sfert din populația Cetății, dar beneficiau de drepturi politice, în detrimentul majorității populației, democrația antică greacă fiind restrictivă și inegalitară.

Benjamin Constant (1767 – 1830), unul dintre promotorii constituționalismului, a lansat discuția asupra distincției dintre libertatea la antici și libertatea la moderni². Constant remarcă deosebirea dintre sfera privată, rezervată existenței individuale și sfera politică, spațiul de desfășurare a vieții sociale. Pentru el libertatea este individuală, cuprinzând existența personală caracterizată prin „autonomie totală”, domeniu unde societatea nu trebuie să se amestece. Deși încă din 1806 Constant a dezbătut această problemă într-o lucrare pe care nu a publicat-o niciodată, în 1819 a reluat ideea și a dezvoltat-o (*De la liberté des Anciens comparée à celle des*

¹ Lucian Boia, *Occidentul: o interpretare istorică*, București, Humanitas, 2013, p. 156.

² V. Benjamin Constant, *Despre libertatea la antici și la moderni*, Iași, Institutul European, 1996.

Modernes). El o preluase de la Germaine de Staël, dar i-a acordat mai multă coerență. Constant a făcut referire la orașele-state din Antichitatea greacă unde a constatat că viața individuală nu era separată de cea socială, societatea constituindu-se „ca un tot indivizibil”. Neexistând independența individuală, oamenii erau nevoiți să se supună voinței arbitrare a comunității. Așadar, - observa Constant - concepția asupra libertății era diferită și se referea strict la dreptul de participare la viața politică a orașului, în timp ce, sublinia el, în societatea modernă o astfel de organizare politică ar fi de neacceptat. Pentru omul modern existența individuală reprezintă adevărata libertate, fiind mai importantă decât existența în societate. În epoca modernă se individualizează asocierea dintre conceptul de libertate și respectarea autonomiei persoanei în raport cu statul³. Libertatea modernilor reprezintă acordarea de garanții pentru evitarea intervenției statului în viața personală a individului, așadar, reprezintă „libertatea anti-polis”, aflându-se în opoziție cu libertatea anticilor⁴.

Pentru omul modern, libertatea înseamnă, în primul rând, respectarea drepturilor individuale, în timp ce libertatea la antici numită de Constant „libertate colectivă”, reprezenta implicarea în viața politică a cetății, individul rămânând însă total subordonat autorității de stat. Constant era de părere că, deși se bucura de drepturi politice, cetățeanul era un simplu „sclav” în relația sa cu statul. Fiind cetățean, era parte integrantă a corpului colectiv și hotăra asupra unor probleme de cea mai mare importanță pentru comunitate, precum aprobarea unei declarații de război sau încheierea păcii, putea adopta decizii în privința exilului sau condamnării la moarte a unor persoane. Însă, fiind, la rândul său, un membru al corpului colectiv, putea fi exilat sau condamnat la moarte în mod arbitrar, fără a avea posibilitatea de a se apăra. Legislația nu îl proteja pe cetățean în raport cu statul, colectivitatea putând interveni oricând în viața individului, incapabil să se opună angrenajului din care făcea parte. Condorcet sublinia, cu îndreptățire, că anticii nu conștientizau conceptul de drepturi individuale. Cetatea se manifesta în mod totalitar față de locuitorii săi, acest totalitarism bazându-se pe legi și religie. În calitate de membru al corpului colectiv, cetățeanul vota legislația și îi judeca pe magistrați, însă statul putea interveni oricând în viața personală a indivizilor, după cum remarcă Fustel de Coulanges⁵. O persoană putea fi ostracizată fără a i se putea imputa nicio vină dacă 6.000 de cetățeni votau în acest sens.

După cum constata Constant, pentru omul modern cele mai importante sunt drepturile individuale, drepturile cetățenești. La antici, libertatea se exercita în mod colectiv și direct, cetățeanul putând vota în privința unor probleme vitale care priveau Cetatea, libertatea însemnând participarea la viața politică, iar această „libertate colectivă”, nu intra în contradicție cu subordonarea totală a individului față de ansamblul social⁶.

Libertatea de tip modern era de neconceput în societățile din Antichitatea greacă și romană, individului lipsindu-i independența personală întrucât „acțiunile particulare” erau riguros supravegheate. Acesta era „suveran” în relațiile publice, împărțind o parte din suveranitatea

³ Oliver Nay, *Istoria ideilor politice*, Iași, Editura Polirom, 2008, pp. 380-381.

⁴ Adrian-Claudiu Stoica, *Europa la apogeu: o viziune istorică asupra lumii moderne europene*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2015, p. 66.

⁵ Fustel de Coulanges, *Cetatea antică: studiu asupra cultului, dreptului și instituțiilor Greciei și Romei*, București, Editura Meridiane, 1984, vol. II, pp. 51-52.

⁶ Adrian-Claudiu Stoica, *De la Antichitate la Renaștere: cultură și civilizație europeană*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2013, pp. 50-57.

colectivă cu restul cetățenilor, era „sclav” în cele particulare. Deși adopta decizii importante ca parte a colectivului, în calitate sa de persoană particulară toate acțiunile îi erau îngrădite. De altfel, după cum am arătat, însăși participarea la viața politică era rezervată unei minorități. Cetățenii erau singurii implicați, adică bărbații de peste 18 ani născuți în cetate și înscriși în registrele sale. După vârsta amintită urmau doi ani de serviciu militar obligatoriu (așa-numita efebie), pentru ca de la vârsta de 20 de ani cetățeanul să-și poată exercita dreptul de vot în cadrul Ekklesiei (Adunării poporului), cea mai importantă dintre instituții. Categoriile largi de populație erau excluse de la practicarea exercițiului democratic: femeile, străinii sau metecii (colocatarii) cum erau numiți la Atena și sclavii (mai numeroși decât toți oamenii liberi la un loc)⁷.

Pentru antici libertatea reprezenta exercitarea drepturilor politice colective, în timp ce pentru moderni libertatea constă în consacrarea independenței personale. Aristotel afirma că omul reprezintă un animal politic, ceea ce însemna, de fapt, că acesta aparținea „întregului social”, respectiv societății. Gânditorul antic nu se referea la faptul că omul avea o existență individuală, care putea fi separată de ansamblul corpului social. În viziunea grecilor din Antichitate nu exista nicio diferență, nicio distincție, între „om” și „cetățean”, în timp ce implicarea în viața politică a cetății echivala cu „a trăi”. Evident că individul beneficia de prezența unei existențe private. Însă, termenul grecesc *idion* (privat) se afla în opoziție cu *koinón* (elementul comun), având semnificația de privațiune, iar termenul piorativ *idiótes* semnifica faptul că individul căruia îi era atribuit nu avea calitatea de *polítes*, fiind, prin urmare, un noncetățean, caracterizat prin ignoranță și preocuparea gregară pentru promovarea exclusivă a binelui personal. Constant sublinia că grecii din Antichitate „nu concepeau, practic, individul ca *persoană*”⁸ și, în consecință, în calitate sa de „ființă privată” care trebuie să se bucure de respect. Noua viziune asupra individului a început să se coaguleze începând cu impunerea religiei creștine și a cunoscut o evoluție în perioada Renașterii, a Reformei și cu, deosebite, odată cu lansarea conceptelor privitoare la dreptul natural⁹. Grecii antici nu conștientizau concepția de „spațiu privat legitim” cu semnificația de proiecție moralo-juridică „a ființei umane individuale”. Libertatea politică grecească nu includea libertatea individuală întemeiată pe drepturi personale, au arătat Constant și alți analiști. Grecii antici nu conștientizau noțiunea de libertate individuală, ceea ce însemna că ei nu dădeau importanță ideii „de respect pentru individ ca persoană”, protecție acordată de interesul pentru protecția drepturilor individuale, prezent în societatea modernă¹⁰.

Democrația greacă nu manifesta respect față de individ, ci o permanentă neîncredere. Ostracismul nu avea un caracter punitiv, ci unul preventiv, constituind o modalitate de a-i îndepărta din cetate pe cei care se afirmă în detrimentul altora. Exemplul lui Socrate este notoriu în acest sens, obligat să bea cucută acuzat fiind că nu crede în zei și îi corupe pe tineri. Sfidându-i pe judecătorii săi și, în definitiv, sfidând Cetatea, și-a pecetluit soarta¹¹.

⁷ Robert Flacelière, *Viața de toate zilele în Grecia secolului lui Pericle*, traducere de Liana Lupaș, București, Editura Eminescu, 1976, pp.

⁸ Giovanni Sartori, *Teoria democrației reinterpretată*, Iași, Editura Polirom, 1999, p. 260.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*, p. 261.

¹¹ *Ibidem*.

Fără îndoială că democrația grecilor antici a reprezentat un experiment novator și unic în felul său. Însă, nu putem avea o imagine obiectivă a democrației din Grecia antică dacă nu excludem evoluțiile ulterioare care au condus la îmbogățirea conceptului după ce democrația antică a devenit de domeniul trecutului. Astfel am dobândi o perspectivă reală, adevărată a democrației grecești și nu am fi dispuși să reluăm experimentul, după cum sublinia și Giovanni Sartori. Democrația modernă reprezintă rezultatul unor acumulări, al elaborării unor valori esențiale europene pe care grecii antici nu puteau să și le imagineze și nu aveau cum să le înțeleagă.

BIBLIOGRAFIE

BOIA, Lucian, *Occidental. O interpretare istorică*, București, Humanitas, 2013.

CONSTANT, Benjamin, *Despre libertatea la antici și la moderni*, Iași, Institutul European, 1996.

DE COULANGES, Foustel, *Cetatea antică: studiu asupra cultului, dreptului și instituțiilor Greciei și Romei*, vol. I-II, București, Editura Meridiane, 1984.

FLACELIÈRE, Robert, *Viața de toate zilele în Grecia secolului lui Pericle*, traducere de Liana Lupaș, București, Editura Eminescu.

NAY, Olivier, *Istoria ideilor politice*, Iași, Editura Polirom, 2008.

SARTORI, Giovanni, *Teoria democrației reinterpretată*, Iași, Editura Polirom, 1999.

STOICA, Adrian-Claudiu, *De la Antichitate la Renaștere: cultură și civilizație europeană*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2013.

Idem, *Europa la apogeu: o viziune istorică asupra lumii modern europene*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2015.

TERESTCHENKO, Michel, *Marile curente ale filosofiei politice*, Iași, Institutul European, 2000.